

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 37.011:373+37.032
©2012

Бєсєдіна А.А.

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

Постановка проблеми у загальному вигляді... Однією з найактуальніших проблем сьогодення є збереження, зміцнення, формування ціннісного ставлення до здоров'я дітей та молоді. Адже, в Україні відзначається щорічне погіршення фізичного та психічного здоров'я підлітків, насамперед, внаслідок вживання алкогольних напоїв, наркотичних та інших психотропних речовин. Окрім того, низький стан здоров'я молоді спричиняється падінням суспільної моралі, значним соціальним розшаруванням населення, складною криміногенною ситуацією, комерціалізацією статевих стосунків, раннім початком статевого життя, на що також негативно впливають засоби масової інформації [2, с. 23]. На жаль, одним з головних факторів, які негативно впливають на стан здоров'я та фізичного розвитку дитячого організму, є фактори шкільного середовища, гіподинамія, організація навчально-виховного процесу, харчування, матеріально-технічна база, довілля шкіл [3].

З метою поліпшення здоров'я населення в Україні здійснено відповідні кроки, а саме: участь в міжнародному проєкті "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" (European Network of Health Promoting Schools) та створення Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю (НМШСЗ). Для кращого розуміння діяльності НМШСЗ та пошуків ефективних шляхів подолання проблеми зміцнення, збереження та формування ціннісного ставлення до здоров'я необхідно проаналізувати історико-педагогічний розвиток Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Протягом останнього десятиріччя проблему щодо формування здорової особистості, яка сьогодні має бути, в першу чергу здоровою людиною, соціально адаптованою, професійно зорієнтованою, здатна до саморозвитку і самореалізації, вивчають багато науковців. Розвитком НМШСЗ на Україні: організацією процесами здоров'язбереження в сучасній школі, становленням основного змісту інноваційної моделі школи культури здоров'я, розвитком здоров'язбережувальних технологій займаються Т.Бережна, І.Волкова, О.Єжова, С.Кириленко, В.Оржеховська, І.Поташнюк та ін. Але саме аналізом розвитку діяльності Національної та Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю на Україні займаються поодинокі дослідники.

Формулювання цілей статті... Мета статті: проаналізувати історико-педагогічний розвиток Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю. Відповідно до мети нами було поставлене завдання дослідження: охарактеризувати історично-педагогічний розвиток НМШСЗ та виділити його основні етапи.

Виклад основного матеріалу дослідження... Школа, трудові колективи, сім'я – найефективніші інституції виховання ціннісного ставлення учнів до свого здоров'я та здоров'я оточуючих. Але вони недостатньо використовують свої можливості через брак практичного досвіду та неправильну розробленість відповідних виховних технологій. Тому, з метою збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді, в світі, починаючи з 1991 року, починають формуватися експериментальні школи сприяння здоров'ю (ШСЗ), які ще називалися пілотними школами. Найперші такі школи з'явилися в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині.

Україна активно прийняла світові тенденції щодо поліпшення стану здоров'я населення через освіту. З прийняттям Концепції неперервної валеологічної освіти в Україні (1994 р.), розробленої творчим колективом Українського центру здоров'я в рамках реалізації проєкту Державного комітету України з питань науки і технологій "Здоров'я – через освіту", Державної програми "Збереження генофонду нації" була здійснена спроба впровадити шкільний курс "Валеологія". Але, на жаль, недостатня науково обґрунтована розробка шкільного курсу, відсутність кваліфікованих педагогічних кадрів не змогли, як слід, розвинути його. У країнах Східної Європи і СНД цей напрямок отримав назву валеологічної освіти.

Серед найважливіших стратегічних завдань національних програм "Освіта (Україна XXI століття)" і "Діти України" були визначені всебічний розвиток людини і становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я. З метою поліпшення здоров'я населення в Україні здійснено відповідні практичні кроки: в 1995 р. вона взяла участь у міжнародному проєкті "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" (ЄМШСЗ). Цей проєкт був започаткований Європейським регіональним бюро ВООЗ, Комісією Європейських спільнот та Радою Європи у 1992 році. Провідною ідеєю якого було створення в усіх навчальних закладах школи сприяння здоров'ю.

З метою залучення широкого кола дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів до участі у міжнародному проєкті "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю", ще з 1995 року прийнято спільний наказ Міністерства освіти України та Міністерства охорони здоров'я України від 7.02.1995 р. № 25/31 "Про прилучення до Міжнародного проєкту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" [4]. У ньому зазначалося,

що одним із шляхів подолання кризових явищ, які відзначаються в здоров'ї підростаючого покоління, може стати участь України в міжнародному проекті Всесвітньої організації охорони здоров'я, Комісії Європейських спільнот і Європейської ради "Європейська мережа шкіл зміцнення здоров'я". Так, Україна офіційно приєдналася до проекту у 1995 році, 18 навчальних закладів взяли участь у реалізації проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю".

Школи, які працюють за згаданим міжнародним проектом, займають провідні позиції по впровадженню системи неперервної валеологічної освіти, широко застосовують різноманітні оздоровчі технології та немедикаментозні засоби, а також удосконалюють фізичне виховання і медичне обслуговування учнів. Заклади мережі беруть також активну участь у реалізації програми "Школи здоров'я" Українсько-Канадського проекту "Партнери в охороні здоров'я". Можна зробити висновок, що до 1997 року ці заклади працюють в санітарно-освітньому аспекті. А з прийняттям в Україні цільової комплексної програми "Фізичне виховання – здоров'я нації" (1998 р.) та Національної програми патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства (1999 р.) школи сприяння здоров'ю орієнтуються ще в двох аспектах: фізкультурно-оздоровчому та психолого-педагогічному.

Активна діяльність шкіл сприяння здоров'ю України розпочалася з 2001–2002 років після спільного наказу МОН України та АПН від 29.04.2002 № 157/281 "Про подальший розвиток Міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" в Україні". Пізніше був підписаний спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 17 липня 2002 року №268/411, який затвердив основні вимоги щодо організації діяльності навчального закладу – школи сприяння здоров'ю, та критерії діяльності навчального закладу – школи сприяння здоров'ю.

Відповідно до вимог учасників Європейського руху шкіл сприяння здоров'ю один раз на три роки проводяться конкурси-захисти сучасної моделі навчального закладу – школи сприяння здоров'ю. В Україні в 2003 році був проведений перший Всеукраїнський конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу – школи сприяння здоров'ю, в якому прийняло участь 63 школи. Після проведення конкурсу в тому ж році була офіційно створена Національна мережа шкіл сприяння здоров'ю.

Всі програми шкіл сприяння здоров'ю мали чітку соціально-оздоровчу спрямованість. На даному етапі особливе місце відводиться медичному забезпеченню, передбачено проводити роботу з оновлення матеріально-технічної бази медичних кабінетів навчальних закладів, забезпечення їх необхідним обладнанням, майном. Також багато уваги приділяється валеологічному та екологічному вихованню молодого покоління. Програма передбачає введення до навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації педагогів спецкурсів і модулів з питань формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, розробку методичних рекомендацій, навчальних посібників, розробок, збірок з даної проблеми.

При аналізі літературних джерел, присвячених впровадженню міжнародного проекту ЄМШСЗ, знаходимо, критичні зауваження з приводу наявних умов його реалізації [3], зокрема:

1. Відсутні підготовлені фахівці із впровадження даного проекту як серед педагогів, так і серед медичних працівників;

2. Матеріально-технічна база шкіл не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам і не сприяє засвоєнню отриманих знань з питань забезпечення і зміцнення здоров'я дітей і підлітків, формуванню навичок здорового способу життя;

3. Не створені методичні служби у школах, не в повному обсязі проводиться поглиблені медичні огляди, не завжди визначаються фізичний розвиток, функціональна зрілість, стан психічного здоров'я учнів та ін.

В Україні з метою розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю протягом 2003-2012 років чотири рази проведено Всеукраїнський конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу – школи сприяння здоров'ю. Порівнюючи участь навчальних закладів у конкурсі можна зробити висновок, що з кожним конкурсом кількість учасників зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Учасники Всеукраїнського конкурсу-захисту школи сприяння здоров'ю за 2003 –2012 рр.

Рік	Кількість учасників	Кількість переможців	К-ть освітньо-інформаційних центрів
2003	63	20	–
2006	294	76	41
2009	357	122	47
2012	322	144	58

Також зростає загальна кількість навчальних закладів, що входять до Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю. Якщо в 2006 році їх кількість становила понад 2000, то зараз до неї входить понад 5,5 тисяч

навчальних закладів. Починаючи з 2006 року серед загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів були визначені освітньо-інформаційні центри Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, які залучають нові навчальні заклади до цього проекту та допомагають їм реалізуватися. Ці центри виконують значну роль в забезпеченні даних для аналізу ефективності діяльності оздоровчої освіти в школах сприяння здоров'ю.

Це все дає підстави стверджувати, що кожний наступний конкурс сприяє активізації творчого пошуку вчителів і керівників загальноосвітніх навчальних закладів у розробці моделі навчального закладу Школи сприяння здоров'ю, а також стимулює пошук нового комплексу ідей, перспективних підходів.

На другому Всеукраїнському конкурсі-захисту, який відбувся в 2006 році, більшість моделей спиралась на впровадження у навчально-виховний процес різноманітних підходів, методів, форм інноваційних педагогічних технологій здоров'язберігаючого, здоров'яформуючого, здоров'язміцнюючого напрямку.

Значною подією для подальшої розробки теоретико-методологічних засад формування ціннісного ставлення до здоров'я, як зазначає О.Єжова [1], стало створення в 1998 році Концепції превентивного виховання дітей і молоді. Ця Концепція послугувала поштовхом для розробки низки подальших концепцій: Концепції освіти "Рівний – рівному" щодо здорового способу життя серед молоді України, Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, Концепції реформування шкільної медицини в Україні (2009 р.). Схвалення "Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді" (від 21.07.2004 р. № 605) Міністерством Освіти і Науки України визначило, що ключовим елементом оздоровчого навчального плану є національно визнаний обов'язковий курс – "Основи здоров'я", який має бути обов'язковим в усіх загальних школах та для студентів.

В цьому ж році починається підготовка і навчання викладачів цього курсу. З метою підготовки вчителів до виховної діяльності з профілактики шкідливих звичок, формування культури здоров'я проводяться семінари-тренінги, практичні заняття; розробляються і друкуються авторські програми, навчальні та методичні посібники.

В підготовці фахівців до цього курсу використали каскадну модель навчання [5, с. 163], яка передбачала послідовне виконання всіх етапів проекту в чітко фіксованому порядку. Перехід на наступний етап означає повне завершення робіт на попередньому етапі. Якість навчання для фахівців (користуючись каскадною моделлю навчання) треба гарантувати, а також треба гарантувати систему спостереження, підтримки і подальшої освіти викладачів.

У проектах ШСЗ на Україні залишилися поширеними моделі навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок через валеологізацію змісту навчальних предметів та систему позакласної та позашкільної виховної роботи. Відповідно до національно визнаного курсу навчання для викладачів в навчальних закладах активно реалізуються програми: "Рівний – рівному", "Діалог", "Школа проти СНІДу", "Покращення життя ВІЛ-позитивних дітей та їх сімей". Значна увага приділялася питанням модернізації фізичної культури, поліпшенню спортивно-масової роботи та дитячо-юнацького спорту.

Отже, ми можемо зробити висновки, що в період з 1992 року (з моменту започаткування міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю") до 2006 року відбувалося створення та становлення НМШСЗ. За цей період велася активна валеологізація навчального процесу, підготовка та самовдосконалення педагогів, фахівців в цьому питанні, вівся пошук ефективних шляхів діяльності НМШСЗ. Це був перший період розвитку ЄМШСЗ, ми його визначили як етап створення і становлення НМШСЗ (1992–2006 рр.). Далі ми виділяємо етап активного розвитку та інновацій в НМШСЗ (2007–2012 рр.).

Пріоритетним напрямом школи сприяння здоров'ю в другий період є: 1) створення шкільного устрою, який сприятиме збереженню здоров'я школярів; 2) запровадження інноваційних оздоровчих технологій в навчальний процес, які сприятимуть збереженню і зміцненню здоров'я школярів і педагогів; 3) розробка і впровадження технологій психологічного супроводу навчання і виховання школярів; 4) створення ефективної системи фізкультурно-оздоровчої роботи; 5) залучення дітей до дослідницької діяльності; 6) відповідне кадрове, матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу. Позитивним у роботі шкіл є те, що створюється система інформаційно-профілактичної роботи, а не поодинокі безсистемні заходи.

Висновки... Таким чином, ми виділяємо два етапи розвитку НМШСЗ: перший – створення і становлення НМШСЗ (1992–2006 рр.), другий – етап активного розвитку та інновацій в НМШСЗ (2007–2012 рр.). Отже, сьогодні можна чітко стверджувати, про те, що українські школи перебувають на стадії інтенсивного розвитку, структурування, моделювання, пошуку оптимальних шляхів методичного забезпечення та ефективного впровадження медико-педагогічних оздоровчих інновацій, спрямованих на реалізацію принципу "Школа майбутнього – школа здоров'я, радості і духовності".

Література

1. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія / Ольга Єжова. – Суми : МакДен, 2011. – 412 с.
2. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Директор школи. – № 40. – Жовтень, 2004. – С. 23-38.

3. Поташнюк І. В. Школа сприяння здоров'ю: теорія, практика, методи дослідження: Навчальний посібник. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 144 с.
4. Про прилучення до Міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю: наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти України від 7.02.1995 р. №25/31[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=1187>.
5. Health-promoting schools: a resource for developing indicators / [Varnekow V., Buijs G., Cliff S. and other]. – IPC, 2006. – 230p.

Анотація

У статті висвітлено основні моменти становлення та розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю. Автор виділяє два етапи розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю. Стисло охарактеризовано діяльність Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю в ці періоди.

Аннотация

В статье отражены основные моменты становления и развития Национальной сети школ содействия здоровью. Автор выделяет два этапа развития Национальной сети школ содействия здоровью. Сжато охарактеризована деятельность Национальной сети школ содействия здоровью в эти периоды.

Summary

The basic moments of formation and development of the Nation Network of Health Promoting Schools. An author distinguishes two stages to development of the Nation Network of Health Promoting Schools. Activity the Nation Network of Health Promoting Schools is briefly described in these periods.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, школи сприяння здоров'ю, Національна мережа шкіл сприяння здоров'ю, Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю.

Ключевые слова: здоровье, сохранение здоровья, школы содействия здоровью, Национальная сеть школ содействия здоровью, Европейская сеть школ содействия здоровью.

Key words: health, health creation, network of schools, Nation Network of Health Promoting Schools, European Network of Health Promoting Schools.

Подано до редакції 17.10.2012.

Рекомендовано до друку канд.біолог.наук, доц.Єжовою О.О.

УДК: 37.091.279.7

©2012

Біляковська О.О.

КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В ДИСКУРСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка проблеми у загальному вигляді... Однією з важливих умов підвищення якості та ефективності навчального процесу є систематичне одержання вчителем об'єктивної інформації про навчально-пізнавальну діяльність учнів, яка здійснюється ним під час контролю та оцінювання. Контроль як важливий елемент навчально-виховного процесу дає змогу вчителю дізнатися про наявність прогалин у знаннях своїх вихованців (на основі корекції зробити висновки про власну діяльність); виявити недоліки у розумінні вивченого матеріалу; перевірити повноту знань, міцність їх засвоєння, а також уміння застосовувати набуті знання; залучити учнів до самоконтролю та раціонального розподілу часу на виконання завдань; стимулювати розумову активність; забезпечити зворотний зв'язок у навчанні; привчити учнів до відповідальності за здобування знань.

Педагогічні процеси – контроль та оцінювання знань – потужні складові навчального процесу, які постійно потребують оновлення в умовах розвитку науково-технічного прогресу. Жодна з навчальних технологій не обходиться без контролю та оцінювання, а справді "досконалим процес навчально-пізнавальної діяльності буде лише тоді, коли оцінювання не завершує його, а супроводжує на всіх етапах" [8, с. 256].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів є однією з найактуальніших, таких, що не залишає байдужим жодного науковця і педагога, і викликає широкий резонанс при будь-яких нововведеннях чи трансформаціях. Аналіз науково-педагогічних джерел доводить, що вітчизняними та зарубіжними науковцями досліджено різні аспекти проблеми контролю та оцінювання успішності школярів, зокрема об'єктивності контролю та оцінювання (Є.Перовський, І.Кухарєв, Х.Век, С.Гончаренко, В.Паламарчук, В.Бондар, В.Ягупов), психологічного впливу оцінювання на особистість дитини (Ш.Амонашвілі, Б.Ананьєв, А.Ліпкіна, І.Якиманська, А.Маркова), контрольно-оцінювальної діяльності педагога (В.Семиченко, С.Сисоєва, С.Калаур, О.Ярошенко).

Водночас, зважаючи на ряд нових підходів до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, важливими для нашого наукового пошуку є думки, ідеї, погляди, творчі підходи щодо контрольно-оцінювальної діяльності вчителя видатного педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського, який усе життя віддав школі, серце дітям, залишивши нам неоціненну педагогічну спадщину.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає в аналізі гуманістичних підходів до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів у педагогічній концепції В.О.Сухомлинського та сучасного трактування сутнісних характеристик контрольно-оцінювальної діяльності вчителя.